

KİTAP
İNCELEMESİ

**NEOCLEOUS'UN “DEVLETİ TAHAYYÜL ETMEK”
ADLI KİTABININ İNCELENMESİ**
(Imagining The State)

Seçil ŞAHİN**

Doi number: <http://dx.doi.org/10.20978/ijlp.54205>

Gönderim Tarihi: 19/04/2016

Kabul Tarihi: 25/07/2016

* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

* secil_yilmaz_87@hotmail.com

Devleti Tahayyül Etmek

Yazarı: Mark Neocleous

Yayınlayan: Nota Bene Yayınları

Basım Yeri ve Yılı: Ankara, 2014

Dili ve Sayfa: Türkçe, 224 s.

Çeviri: Akın Sarı

ISBN: 9786055513832

Giriş

Devleti Tahayyül Etmek kitabı, devleti değerlendiren politik tahayyül yöntemlerine ilişkindir. Kitapta incelenen ve alıntı yapılan eserler geniş bir yelpazeye dayanmaktadır. Okuyucu adaylarına yönelik olarak kitabın dilinin oldukça yalın ve çevirisinin anlamsal sorun ya da karmaşıklıklar içermediğini söyleyebilmek mevcut. Kitap, devleti tahayyül etmeyi bazı metaforlar üzerinden yapmakta ve yazar bu metaforları işlediği her bölümün başında o bölümde tartışmaya açacağı konuları ve varmayı amaçladığı sonuçları peşinen dile getirerek okuyucuda, okuyacağı bölüme ilişkin anlamsal akıcılığı sağlamaktadır.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Kitabın giriş bölümünde, bölümler ana hatları ile kısa bir şekilde özetlenmiş ve bu sayede genel olarak kitabın amaçlarına değinildiği görülmüştür. Yazarın kendi deyimiyle kitap, devlet düşüncesini devralmadan ya da devlet düşüncesi tarafından ele geçirilmeden devleti değerlendirmeye çalışmakta. Daha özelde ise kitap ideolojik bakımdan farklı yazar ve farklı politik hareketleri devlet ortak zemini altında, aynı devletçi politik tahayyülü paylaşmaya götüren nedenlerle irdelemektedir.

1. Devletin Bedeni

Bu bölüm, ABD bürokratlarından Reagan'ın bedeninde yer alan fiziksel özelliklerinin hatta geçirdiği hastalıkların bile yoğun bir şekilde siyasi bedenle özdeşleştirildiği örneği ile başlamaktadır. Yazar siyasi bedenin devletçi politik tahayyül içerisinde merkezde yer aldığını ve devletin meşrulaştırılmasında önemli rol oynadığına değinmektedir. Örneğin liberal demokratik bir yönetim tarzına geçişte siyasi beden fikri terk edilmez sadece dönüştürülür.

Yazar, devletin geçirdiği en aşırı şiddet biçimlerinde dahi buna hizmet eden devlet erki ideolojisini kuşatan bazı mecazlara dikkat çekmekte, bu bağlamda devlet erkini daha iyi anlayabilmek açısından beden metaforunun farklı siyasal görüşler tarafından kullanımını ve onlar tarafından manipüle edilmesini incelenmektedir.

Salisburyli John cumhuriyeti bir tür beden olarak tanımlamış, insan bedeninde yer alan birçok uzvu cumhuriyet bedeninde bazı yöneticilere ve bürokratlara yerleştirmiş, baş kısmına prensin denk geleceğini ve ebediyen toprağa bağlı köylülerin ayaklara denk geleceğini belirtmiştir. *Cristine Pizan* da aynı şekilde bir benzetmeden yola çıkarak yönetim şeklini yaşam dolu bir beden olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde, *Marsilius du Padua*, devleti uygun şekilde biçimlendirilmiş bir hayvanla betimlemiştir.

Anılan örneklerin yer aldığı eserler oldukça eski olup bu metinlerde yöneticiler egemenliklerinin kaynağını kilise ya da Tanrıdan almaktaydı. Prens ve kralların asıl görevleri tinsel güce tabii dinsel görevlerdi. Dolayısıyla bir bütün olarak insanlık mistik bir bedeni oluştururken, onun içerisinde yer alan kilise, imparatorluk ve diğer bütün insan grupları gibi gruplar doğal bir bedene benzetilmektedir. Tarihsel olarak Hristiyanlık, topluluğuna tek mistik beden olarak bakmaktadır. İnsanlık tek bir mistik bütün olduğuna göre sadece tek bir egemen beden olmalı ve bu bedene de kilise tekabül etmektedir. Yani ortaçağ boyunca kilise bir devlet gibi algılanmakta ve prens ve krallar bu egemen güce boyun eğmekteydiler. Burada karşılıklı bir bağımlılık dinsel veya seküler birçok bedene uygulanmıştır. *Corpus Mysticum* yani mistik beden kavramı zamanla politik bir hale gelerek kullanılan anlamı dışında laik devletlere de uygulanabilen siyasal düşüncelerde uygulanabilir oldu. Yani, İsa ve kilise arasında uygulanan mistik beden erken modern hukukçular ve siyasal kuramcılar tarafından devlete ve her türlü politik bedene uygulanmaya başladı. Böylelikle, iktidar ve egemenliği tahayyül etmenin bir yolu olan beden metaforunda beden bir topluluktan oluşmakta ve birlik, beraberlik, kimlik ve bütünlüğü temsil etmektedir.

Feodal mülkiyetten bireysel mülkiyete geçiş yani hükümdarın bedeninden devletin bedenine geçiş ile sermayenin gelişim ve yayılması çakışmaktadır. Böylelikle, hükümdarın bedeninden kurtarılan mülkiyet sorunu, ücretli-emek sınıfının doğası ile yakından alakalıydı. Siyasi beden fikrinin erken kullanımları böyleydi. Bu kullanımlar giderek daha da değişti ve düzen teması egemen iktidarla paralel giden siyasi beden fikri ile ortaya koyuldu. *Kantorowicz* siyasi bedeni kralın iki bedeni ile bütünleştirerek bu savı açıklamıştır. Ona göre; kralın iki bedeninden birisi onun ölümlü bedeni olan doğal bedeni iken, kralın diğer bedeni

siyaset ve yönetimden meydana gelen ve elle tutulamayan bir bedendir ve doğal beden tabii olduğu şeylerden muaftır. Yazara göre, Fransız kraliyet törenlerinde de kralın büstü neredeyse kralın ölü bedeninden bağımsız ve hatta onu gölgeleyen bir hal almıştır. Kralın ölü bedeninde büst ölmeyen bir iktidar sembolüydü ve egemen iktidarı temsil etmekteydi. Burada saçma gelse de yazar, bu tarz ritüellerin iktidarın ebedi düşünülmesini sağlayan bir araç olduğunu dile getirmektedir.

Foucault, kralın başını kesmek gerekiyor derken modern devletin, monarşik devletin bedenini mirası aldığını ve onu yeni bir şekilde icad ettiğini dile getirmektedir. Kralın iki bedeni kralın ölüp yaşamayı sürdürdüğü olgusuna dair legal bir kurguydu ve bu kurgudan politik bir kurgu olan her ne olursa olsun devletin ayakta kalacağı düşüncesi çıktı.

Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde devleti *Leviathan* olarak betimler ve beden üzerinden tanımlar: Egemenlik tüm gövdeye canlılık veren yapay bir ruh iken, yargı görevlileri ve yargıçlar yapay eklemeler ve egemenlik makamına bağlı her eklem ve organ aynı gövdede iş yapan sinirler olarak tanımlanır. Uyum sağlık, nifak hastalık, iç savaş ise ölümdür. *Leviathan* tasarlanmış bir siyasi bedendir. Dolayısıyla devlet bir bedendir, ancak doğa değil insanlar tarafından yaratılmıştır. Ancak *Leviathan*, diğer insan fertlerinden farklıdır yapay bir insandır. *Hobbes* devleti bir bedene benzetir ve bedeni insanın sanat yapıtının bir ürünü olarak görür. *Hobbes* doğanın eseri olan doğal beden yanı sıra insan yaratımı olan devleti de tanımlar. *Leviathan* liberal yorumcuların bazıları tarafından azılı ve zapt edilemez bir hayvana benzetilse de; yazara göre aslında o bir canavar değildir. Yeryüzünde kudreti ile kıyaslanacak hiçbir şey olmadığını dile getirirken de onun doğal bedenden üstün olduğunu dile getirmiştir. *Leviathan*'daki yapay devlet bir insan bedeni değil kendi tebaalarının tek tek bedenlerinden oluşan insan yapımı politik bir makinedir. Çünkü insan sadece doğal bir beden değil aynı zamanda devletin ve siyasi bedenin de bir parçasıdır. Ancak kralın bedeni kendine ait güç ve iradeyle acımasız bir kişi halindedir.

Yazar liberal düşüncenin ortaya çıkışı ile birlikte halkın bedeni ya da toplumsal beden olarak adlandırılabilen yeni bir biçimin doğduğunu ve böylece siyasi bedenden vazgeçilerek halk üzerinde odaklanan politik bir bedene geçildiğini ileri sürmüştür.

Yazar, on sekizinci yüzyıl ve aydınlanmanın yükselişi ile birlikte toplumun ve toplumsalın daha çok önemli roller oynadığını ve *Rousseau* ile beraber sözleşme üzerine düşünölmeye başlandığını ifade etmiştir. *Rousseau* toplumsal sözleşme ve toplumsal düzen,

toplumsal sistem, toplumsal bağ ve toplumsal ruha ilişkin değerlendirmesinde toplumu önemli bir kavram olarak ele alır ve toplumsalı sistematik olarak kullanır. *Rousseau* tarafından oluşturulan kamusal şahsın cumhuriyetin ya da siyasi bedenin adını aldığını, pasif olduğunda adının devlet olduğunu, aktif olduğunda adının hükümler olduğunu ve kendisine benzer başkaları ile kıyaslandığında iktidar olarak adlandırıldığı belirtilmiştir. *Rousseau* siyasi bedeni hükümlerle, egemenliği de halkla özdeşleştirir ve siyasi bedeni halkla özdeşleştirir. Egemenlik halka bağlı olduğu için siyasi bedeni de halkla özdeşleştirir. Yani *Rousseau* halkı, kendi çapında bir beden olarak betimler ve halkın bedeni toplumsal bedene tekabül eder. Böylelikle siyasi bedenden toplumsal bedene geçişi yapar.

Adam Smith *Ulusların Zenginliği*'nde siyasi bedeni kullanmaz onun yerine halkın büyük bedeni metaforunu kullanır. Bu büyük beden eski siyasi bedene benzemez ve *Smith* bu metaforun anlamsal karşılığını belirsiz bırakır. Fakat yazar halkın büyük bedeninden halkın bütün bedenine emek veren alt kesimin yani işçi sınıfının anlaşılacağını belirtmiştir. Halkın bütün bedeni ise, topluma tekabül eder. Bunu her gelişmiş ve uygar toplumda bulunan çalışan yoksulun yani halkın büyük bedeninin kaçınılmaz olarak içerisine düştüğü durum olarak belirtir.

Fransa'da 1789 Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirgesi'nde toplumsal bedenin mensuplarından tek bir üyenin bile bastırılması durumunun toplumun her bir mensubunun bastırılması anlamına geldiği dile getirilmiştir. Fransa'da devrimciler kendilerini tek bir bedende birleştirilmiş siyasal bir topluluk olarak sunmuşlar ve devlet-beden imgesini bir rejimden diğerine geçişin yardımcısı olarak ele almışlardır. Ayrıca beden metaforu, Fransız Devriminde sadece yurttaşlar olarak değil, ilk defa alt zümreleri de içine alan halkın bütün üyeleri olarak düşünölmeye başlanmıştı.

Bu bölümde egemenlik, mistik öğelerden hükümdarın bedenine oradan da devletin bedenine yani halkın bedenine taşınmış ve egemenlik halk tarafından cismani bir hale getirilmiştir.

Bunun yanı sıra siyasi bedenin imha edilmesi gereken bazı hastalıkları da içerebileceği *Hobbes* tarafından ileri sürölmüştür. *Hobbes* siyasi beden de ödem, veba, cinnet ve gut gibi bazı hastalıklara ve rahatsızlıklara siyasi yönetimle ilgili değinmiştir. Naziler, Yahudiler'i başka insanların bedenindeki parazitler olarak, komünistler ve çingeneleri de verem, frengi, tümör, veba, kanser ya da ur olarak betimlemişlerdi. Bu söylemden hareketle Yahudi

Gettosunun kurulması meşrulaştırıldı. *Bolşevik, Mussolini ve Marinetti* gibi liderler yönetimlerinde tehlikeli bireyleri kaldırdıklarını ileri sürmüşlerdir. Bu türden fikirlerin tarihsel sonucu toplumsal temizlik kılıfı altında yapılan soykırım olup, beden imgesi faşizmde karışık bir toplumu iyileştirmek, arındırmak ve dinçleştirmek adına sert devlet pratiklerinin temelini oluşturmuştur. Bu durumda yönetici sınıfı, toplumu bir beden olarak görmekte ve yönetimlerinde hastalık mefhumunu kullanmaktadır.

Yine yirmi birinci yüzyılda komünizmin gelişimiyle birlikte işçi sınıfı hastalıklı ve tehlikeli bir güç olarak düşünöldü. *Churchill* komünizmden veba ya da tifüsten daha zararlı bir öldürücü hastalık olarak bahsetmiştir. *Truman* her komünistin yanında toplumun ölüm mikroplarını taşıdığını, *Reagan* komünizmin domuz uyuzu gibi olduğunu ileri sürmüştür.

Özetle; beden her türlü sınırlandırılmış sistemin yerine geçebilen bir modeldir. Bedensel metafor bütün kültürlere, toplumsal ve politik düşünce türlerine nüfus eden evrensel bir kavram olmasının yanı sıra egemenliğin yerine oturtmaya çalışan ideolojik de bir alettir.

2. Devletin Aklı

Konunun başlığı devletin aklı olsa da fark ettiğim ve yazarın da üçüncü bölümün başında belirttiği gibi bu bölümde, yazar akıl sorunuyla uğraşmamakta, aslında akılla alakalı bazı terimlere odaklanmaktadır.

Beden üzerinden tahayyül edilebilen devlet acaba akıl üzerinden de tahayyül edilebilir mi? *Hobson*'a göre devlet ortak psişik bir yaşamı temsil eder, toplum ise kolektif bir bedenin ve bilincin iradesidir. *Hobson*, toplumu zihinle ilişkili bir bedenle örtüştürür. Fikrinin kökenleri *Hegel*'e kadar dayanmaktadır. *Guicciardini*, devletin iyiliği ve devletin çıkarının; devlet aklının asıl ilkeleri olduğunu dile getirmiştir.

Machiavelli, sıradan bireyler tarafından yapıldığında ahlaksızlık olarak kınanabilecek hareket tarzlarının egemen erk tarafından yapıldığında onanabileceğini dile getirmiş ve ahlak kuralları ile siyaset arasındaki ilişkiye değinmiştir.

Devlet aklına dair vurgulanan nokta, araçların amaçlara uygun olması ve en iyi araçların toplumu korumada başarılı olanlar olması olarak vurgulanabilecek araçsal akılla alakalıdır. Devlet erkinin meşrulaştırılmasında devlet aklı bir silah haline gelmiş, faşizmin siyasal doktrinine ve soğuk savaş dönemindeki Sovyetler birliği ile batı arasındaki mücadelede kilit ideolojik mekanizma olarak kullanılmıştır. *Weber*, devlet aklını devletin

sürekli olarak kendi eylemlerinin amacını tanımladığı ve baskı tarzlarına incelik kazandırdığı mekanizma olarak tanımlamıştır.

Yazara göre, devlet sadece toplumsal bedeni kurup düzeni oluşturarak bir ülkeyi kontrol etmez aynı zamanda epistemolojik bir boşluğu da doldurur. *Foucault*, tarihsel olarak devlet aklının bütünleyicisinin bilgi olduğunu dile getirir. *Hobbes*, *Leviathan* da “*biz yurttaşlar bilemeyiz egemenin karar vermesine müsaade etmeliyiz*” derken egemenin karar vermesi gerektiğini ancak yurttaşların bilemeyeceklerini de bildiklerini dile getirmiştir. *Hobbes* devletin insan hayatı açısından onsuz bilgi olamayacak kadar imkânsız derecede merkezi olduğunu dile getirmiştir.

Bu bölümün sonlarına doğru yazar devletin bilgi arayışı, istihbarat, casusluk ve muhbirlik konularına değindikten sonra, enformasyon toplumuna istatistik bilgi ve nüfus sayımları bilgilerine, devletin bilgiyi elinde tutması konularına değinmiştir. Bunlardan siyasal bilginin istatistiksel temeli olarak nüfus sayımını göstermiş ve bunun faşist rejimlerde çok önemli olduğunu dile getirilmiştir. Nazilerin, Yahudilerin nüfuslarını kayıt altına almaları örneğinde olduğu gibi nüfus sayımı siyasal yönetimin objesi haline dönüşmüştür. Bugün ise, nüfus sayımı sadece bir sayım işlemi olarak anlaşılmaktadır.

Son olarak devletin enformasyonla ilgili saplantısının nedeni, kendi toprağında ve sınırlarının ötesinde kendisine bir tehdit şeklinde karşı koyanların olmasına dair devletin aklında beliren sürekli korku hali gösterilmektedir. Devletin paranoya halinden ilki, devletin her zaman bilmediği ancak haberdar olması gereken şeylerin olduğunu varsaymak; diğeri ise devletin paylaşacağı bazı şeylerin bilgisini saklaması hali yani mahremiyettir. Devletler kendilerini düşmanlarından korumak amacıyla sır saklamaktadırlar. *Weber*'in dediği gibi devletteki gizlilik eğiliminin ulusal kültürler ve devlet iktidarının maddi doğasıyla ilgisi vardır.

3. Devletin Kişiliği

Devlet bir kişi dışında her şey; kurumların toplamı, ideolojik bir ilişki veya toplumsal bir ilişki olabilir. *Hobbes*, doğal kişi ve yapay ya da yapmacık kişi arasında ayrım yapmaktadır. Buna göre yapay kişi başka bir kişi, bir grup insan ya da şeyi temsil eden olarak düşünülen gerçek bir insan ya da bir grup insan olarak tanımlamaktadır. Yapay kişiye herhangi bir eylemi yapma konusunda yetki verilmekte ve yapay kişi, bir nevi gönüllü hak devri olan yetki ile hareket etmektedir. *Hobbes*, yapay olarak temsil edilemeyen çok az şey

olduğuna dolayısıyla kişi haline gelmeyen çok az Şey olduğuna değinir. Kilise, hastane, köprü gibi Őeyler rahipler, yöneticiler ve bekçiler tarafından kiřiŐleştirilmektedirler. Burada temsil süreci bir nevi kiřiŐleŐtirmedir. *Hobbes* çokluğun temsil yoluyla tek olduğuna ve kişiliği tek yapanın temsil edilenlerin değil temsil edenin birliği olduğuna değinmiştir. *Hobbes* yetkilendirme yoluyla yaratılan tek kişinin yaratılmış insani gçlerin en büyüğü olduğunu da dile getirmektedir. Bu bağlamda, devlet ancak doğal kişileri temsil edecek yapay kişilerin gücünden ortaya çıkmaktadır. Devlet de bu yolla kiřiŐleştirilmektedir.

Kapitalist toplumlarda bireyler birbirleriyle toplumun mensupları olarak değil, üretimin farklı unsurlarının toplumsal temsilcileri olarak ilişkilidirler. *Marx*, ekonomi-politik ilişkisinde bunu kiřiŐleŐme süreci olarak tanımlamaktadır. *Marx*, bu süreçte sermayeye toplumsal bir sömürü ve tahakküm süreci olarak yaklaşmaktadır. Ferdi kapitalistlerin kararlarını devre dışı bırakmak istemekte, her bir kapitaliste sermayenin kiřiŐleŐmesiymiř gibi yaklaşmaktadır. *Marx*, kiřiŐleŐtirmeyi ekonomik bir bağlantı ile sağlıyordu. *Marx*'a göre, meta insanlar için Őeyler arasındaki hayal ürünü bir ilişki biçimini alan insanların kendilerinin belirli toplumsal ilişkisinden başka bir Şey değildir. Yazar da *Marx*'a katılmakta ve ağdaş kapitalizmde Őeyler arasındaki nesnel piyasa ilişkilerinin kişiler arasındaki ilişkiler biçimini aldığını söylemektedir. *Marx*'a göre, bizler kişiler dünyası fetişizminin onları üreten sermayenin özgül yasal dünyasının karakterinden doğmaktayız. Sermayenin kiřiŐleŐme süreci, doğal kişilere metalar gibi yaklaşılmaya başlanan bir sürecin diğer yüzüdür. Kapitalist toplumda insan özne olarak işçidir, emek nesne olarak satılmaktadır. Ancak retim ilişkileri Őeyleřtike Őeyler de kişiselleşir ve insan özneler nesne olmakta, nesnelere de özne olmaktadır.

Bölümün son kısmında şirketlerin tüzel kişilik olarak bireyler tarafından işlenen suçlarda sorumlu tutulmalarının her zaman mümkün olmadığına ve örneğin bir anonim şirketin hukukun sunduğu avantajları bulunduğunda kişi olarak sayıldığını ancak onun tarafından işlenen suçlar olduğunda şahıs sayılmadığı dile getirmiştir.

Marksizm de devlet tarafından yaratılan şirketin, şirket olması ile edindiği avantajlar sonucu kendi filleri üzerindeki sorumluluğundan kaçtığını dile getirilmiştir. Bu avantajlarla yönetici sınıfın sermayeyi suçun dışında tuttuğu dile getirmiştir. Anonim şirketin adalete ilişkin amaçlar için değil de sermaye birikiminin amaçlarını yerine getirmek için kurulduğu söylenmiştir.

Kurgu teorisinde tek gerçek kişinin insan ferdi olduğunu, tüzel kişilerin yapay olarak yaratıldıklarını, yapay özneler olduklarını ve bazı grupların devletin bahsettiği ayrıcalıklar sayesinde yapay bir statüdeki yapay ve kurmaca bir boşluğu doldurduğunu dile getirmektedir. Çoğulcu teori ise, tüzel kişiliğin sadece yasal bir kurgu biçimi olduğunu ve devlet tarafından kurgulanmakta olduğunu dile getirmiştir. Bu teoride kişilik devletçe sağlanan yasal bir üretilimdir. Devlet tüzel kişiye ekonomik haklar vererek ona mutlak surette bir yetki payesi de vermiştir. Bu bakımdan bu kişiler devletin bir ürünü ve organıdır.

4. Devletin Yurdu

Modern dünyada yaşanabilir fiilen her toprak parçası şu ya da bu devletin toprağıdır. Tanımlı bir toprak, uluslararası hukukta bir devletin tanınması açısından tamamlayıcıdır. Modern idarede devletlerin bölünmesi iktidarlar noktasında açık olmalıdır. Modern egemenlik mutlak olarak sınıra dayalıdır, bu sınır ne kesişen bir sınır ne de çeşitli egemenliklere müsaade eden yeni bir politik coğrafya türüdür. Devletler sadece kendi topraklarında güçlü olmak anlamında değil belirli bir mekânın sınırlarını kontrol ettikleri ve bu sınırlar içerisindeki yurttaşları temsil etme iddiasında olduklarından dolayı egemen olmaya devam ederler. Çıkan sonuç; modern devletin toprağına dayalı olduğu ve mekânın devletçi politikanın tahayyülünde mutlak bir önceliğe sahip olduğudur. Bu anlamda egemenlik mekân ve siyasetin bu temel birleşimi olmaksızın kendi anlamını kaybedecektir. Sonuç olarak devletçi politik tahayyülün kaçınılmaz bir şekilde toprağına dayalı bir tahayyül olduğu söylenebilmektedir. Toprak ve devlet iktidarı karşılıklı olarak devletin siyasi bedenini kurmaktadır.

Küreselleşme teorilerinin yükselmesi ile haritalar, sınırlar ve konumlar noktasında bir artış gözlemlendi. Bunun yanı sıra yazar, terörizmin içerisinde sadece şiddeti değil aynı zamanda mekânı da barındırdığını ileri sürmektedir. Yine terörizmin bir devlet tarafından onaylanarak o devletin toprakları dışında gerçekleştiğini ve genellikle bu terörizmin uluslararası sistem tarafından yaratıldığına değinmiştir. Devletler genelde kişileri başka bir devletin toprağına sürgün edebilmelerinin yanı sıra bir devlet daha önce kendi mensubu olarak tanımlananları kendi toprağına da kabul etmek zorundadır. Bu bağlamda, devletçi tahayyülde mültecilerin ve göçebelerin aidiyet ve toprağına bağlı temel eksikliği yurtsuzluk şekli olarak görülmekte ve yurt nosyonunun toprağına dayalı egemenlikteki devlet merkezli düşünceleri ile bağlantılı olduğunu çağrıştırmaktadır. Burada eğer haklar devlet tarafından yurttaşlarına bahşedilmişse devletsiz olanların durumu noktasında bir soru ortaya çıkmaktadır.

Taşıdığı güçlü duygusal içeriği nedeni ile yurt nosyonu da egemen sınıflar tarafından kolaylıkla manipüle edilebilmektedir.

Son olarak yazar, kitabın sonuç kısmında küreselleşme olgusuna ve onun toprağa dayalı devlet ile ilgili iddialarına değinmiştir. Yazar, sermayenin küresel olma boyutuna rağmen insanlığın kendisinin küresel olmaktan uzak olduğunu ve insanlığın modern devletin toprağa dayalı ihtiraslarına kök salmış olarak kaldığını dile getirmiştir.

Sonuç

Yazar, farklı ideolojik görüşlere sahip yazar ve hareketlerin yanı sıra farklı ideolojik tarihsel olguları devlet ortak paydası altında açıklamaya çalışarak devleti hafızalarımızda canlandırmaktadır. Devletin politik, psişik ve kültürel oluşumu tarihsel arka planda yer alan örneklerle yazar tarafından harmanlanmakta bunun yanı sıra, kitapta günümüze dair verilen örnekler de yeterli boyuta ulaşmaktadır. Devlete dair başarılı bilgi ve sentezlerle düşüncelerimizde bir imgelem yaratan kitap oldukça geniş bir yelpazede konu haznesine sahip olmasına rağmen, ana konularla bağlantılı şekilde işlenmiş alt konularda, yeterli boyut ve yoğunluğa sahip olduğundan dolayı okuyucuyu konular arasında kaybolmaktan da kurtarmaktadır.